

Docentenhandleiding Verkenning Pragmatiek

Deze handleiding bestaat uit een verantwoording van de Verkenning (inclusief bibliografie), en een antwoordmodel.

Verantwoording

Deze verkenning wordt ingevuld vanuit inzichten van de zelfdeterminatietheorie.

De zelfdeterminatietheorie (Ryan & Deci, 2000) gaat uit van de gedachte dat mensen van nature nieuwsgierig zijn. Ieder mens heeft een natuurlijke, aangeboren neiging om bezig te zijn met interessante zaken en zoekt daarbij naar verbinding tussen zichzelf en de wereld. Deze theorie gaat uit van drie basisbehoeften die als randvoorwaarden van motivatie dienen: competentie, autonomie en verbondenheid. Competentie verwijst naar een evenwichtig leerproces, wanneer taken niet te moeilijk en niet te makkelijk zijn. Autonomie verwijst naar het hebben van controle over het leerproces, naar het kunnen maken van eigen keuzes. Verbondenheid heeft betrekking op een doel hebben dat verder reikt dan je directe eigenbelang; iedereen heeft een basale behoefte ergens bij te horen (Nelis & van Sark, 2014). Deze drie basisbehoeften kunnen als volgt worden samengevat: 'ik kan het, ik kan het zelf, en ik hoor erbij' (Bors & Stevens, 2010).

Hoe verhouden deze basisbehoeften zich tot educatief materiaal? Hoe speelt deze verkenning in op deze basisbehoeften? Twee principes die van toepassing zijn op zowel de vervulling van de behoefte aan autonomie als aan competentie, zijn de zone van naaste ontwikkeling en flow. Om plezier in het leren te ervaren, is het in het leerproces belangrijk dat taken zich binnen de zone van naaste ontwikkeling bevinden. Dit houdt in dat taken niet te makkelijk, maar ook niet te moeilijk zijn. Het ideale niveau is het niveau dat nog net een beetje buiten het bereik van de leerling is, waardoor leermomenten ontstaan waarin de leerling steeds weer een stukje boven zichzelf uitstijgt (Nelis & van Sark, 2014). De zone van naaste ontwikkeling staat in nauw verband met een situatie van flow. Flow (Csikszentmihalyi, 1990) houdt in dat er een optimale balans is tussen iemands kunnen en dat wat er van die persoon verwacht wordt. Flow bevindt zich dus tussen spanning en routine in. Ervaringen van flow zijn intrinsiek motiverend en dat maakt flow een krachtige motor voor leerplezier (Nelis & van Sark, 2014).

In deze verkenning worden dan ook uitdagende opdrachten geboden, die samengaan met voldoende handvatten om de opdracht te kunnen oplossen en daarnaast een beroep doen op de voorkennis van de leerling. Dit om opdrachten niet te makkelijk en niet te moeilijk te maken, waardoor een ideale situatie voor flow gecreëerd kan worden.

Aangezien er geen eenduidigheid lijkt te bestaan over de voorkennis van leerlingen van pragmatiek, begint deze verkenning met een introductie in stap 1. In het geval dat er al eerder in het leerproces aandacht besteedt is aan pragmatiek, is het ook mogelijk om stap 1 over te slaan en gelijk dieper in te gaan op pragmatische principes. Kortom, voor iedere leerling -ongeacht voorkennis- kan deze verkenning aansluiten op de zone van naaste ontwikkeling.

Verder is het wat betreft autonomie belangrijk om leerlingen controle te geven over hun leerproces. Leerlingen van docenten die hen initiatief en verantwoordelijkheid laten nemen, laten binnen twee maanden meer intrinsieke motivatie zien evenals meer competentie en zelfvertrouwen (Ryan & Deci, 2008). Het simpele gegeven dat er iets te kiezen valt, is namelijk al motiverend: de leerling moet van te voren nadenken over wat hij wil doen en gaat er dan gemotiveerder mee aan de slag omdat hij het zelf gekozen heeft (Nelis & van Sark, 2014). Deze verkenning bevat dan ook volop keuzemogelijkheden.

Wat betreft competentie is het hebben van overzicht en uitzicht op einddoelen essentieel om motivatie te behouden (Nelis & van Sark, 2014). Deze verkenning speelt hierop in door structuur te bieden, heldere einddoelen te stellen en kleinere doelen op weg daarnaartoe op te stellen. Leerlingen merken dan bewust dat zij vooruit gaan, waardoor hun gevoel van competentie en daarmee motivatie toeneemt. De stappen bouwen op elkaar voort en er wordt gebruik gemaakt van eerder opgedane kennis.

Op de behoefte aan verbondenheid wordt ingespeeld door betrokkenheid bij de taak te stimuleren. Veel jongeren hebben het idee dat school weinig te maken heeft met de 'echte' wereld. Jongeren willen zich verbinden met realistische situaties en hun motivatie neemt toe wanneer iets wat zij maken, doen of leren betekenisvol is, wanneer het relevant voor hen is (Nelis & van Sark, 2014). Het is dan ook van belang dat in deze verkenning authentieke en aansprekende materialen gebruikt worden. Hierdoor wordt de waarde van de taak hoger en is de kans groter dat leerlingen zich hiervoor inspannen. Daarnaast wordt ingezet op samenwerking. Aangezien aansluiting en acceptatie bij leeftijdsgenoten zeker bij tieners van groot belang is (Nelis & van Sark, 2014), kan door het creëren van samenwerkingsopdrachten verbinding met klasgenoten gestimuleerd worden.

Algemene opbouw en elementen

De verkenning bevat de volgende opbouw en elementen. Er zijn vijf stappen die allemaal circa twee uur tijd in beslag nemen, in totaal neemt het maken van de gehele verkenning dus rond de 10 uur in beslag. De werkvorm is flexibel: in principe zijn alle opdrachten individueel te maken. Ook kunnen leerlingen in tweetallen en soms in kleine groepjes aan de slag, afhankelijk van de wens van de leerling en docent. De opdrachten zijn verschillend van aard. Een aantal opdrachten heeft een inleidende aard, om leerlingen bewust te maken van een pragmatisch verschijnsel in taal. Daarnaast zijn er een aantal opdrachten waarbij leerlingen eerst materiaal via een (download)link moeten bestuderen voor de bijbehorende opdracht gemaakt kan worden. Deze opdrachten bouwen voort op aspecten uit het bestudeerde materiaal.

Van elke leerling wordt verwacht dat hij of zij de antwoorden op de vragen en opdrachten nauwkeurig rapporteert op papier of in een Word-document. Uiteindelijk moeten alle opdrachten samen in één groot portfolio worden samengevoegd, dat zij inleveren bij de docent Nederlands.

Op basis van de didactische verantwoording bevatten de stappen de volgende elementen:

- Ruimte voor samenwerking
- Authentieke, aansprekende materialen
- Keuzemogelijkheden (zowel in werkvorm als binnen de opdracht)
- Heldere en haalbare doelen (algemeen leerdoel per stap + kleinere doelen per opdracht)
- Hulp op maat ter houvast

Leerdoelen

Een leerling die de verkenning *Pragmatiek* succesvol heeft afgerond, beschikt over de volgende kennis en vaardigheden.

Stap 1: Semantiek vs. pragmatiek

Algemene leerdoelen:

1. Je begrijpt dat de letterlijke betekenis van een zin niet altijd overeenkomt met de bedoeling van de spreker.
2. Je leert dat de interpretatie van een taaluiting afhankelijk is van de context.

Doelen per opdracht:

- De leerling leert inzien dat de letterlijke betekenis van een zin kan afwijken van de betekenis die de spreker bedoelt.
- De leerling kan in eigen woorden uitleggen wat het verschil is tussen een semantische en een pragmatische betekenis.
- De leerling kan vragen herkennen en formuleren waarop een ander antwoord gegeven kan worden dan de letterlijke betekenis.
- De leerling leert kritisch nadenken over de vraag of een zin maar één ware betekenis kan hebben en kan dit betuigen aan de hand van literatuur.

Stap 2: Maximes van Grice

Algemene leerdoelen:

3. Je kent vier verschillende communicatieprincipes (maximes van Grice) en begrijpt dat deze principes onbewust worden gebruikt door mensen.
4. Je kunt uitleggen hoe mensen samenwerken d.m.v. taal aan de hand van communicatieregels.

Doelen per opdracht:

- Je kunt bedenken hoe men in een gesprek samen zou kunnen werken om ervoor te zorgen dat het gemeenschappelijke doel bereikt wordt: elkaar begrijpen.
- Je kunt uit wetenschappelijke literatuur halen wat de maximes van Grice inhouden.
- Je begrijpt dat de maximes van Grice onbewust worden toegepast en kan in een voorbeeld beschrijven welk maxime er geschonden wordt.
- Je kunt zelf voorbeelden bedenken waarin één of meerdere maximes van Grice geschonden worden.
- Je kunt beschrijven waarom de maximes van Grice relevant zijn in een door jou gekozen situatie.

Stap 3: Maximes in het wild

Algemeen leerdoel:

5. Je bent in staat om de maximes van Grice te koppelen aan concrete taaldata.

Doelen per opdracht:

- Je kunt schendingen van maximes herkennen in korte strips.
- Je kunt schendingen van maximes herkennen wanneer je zelfstandig op zoek naar voorbeelden gaat.
- Je kunt aan de hand van maximes onderbouwen waarom een mop grappig is.
- Je kunt zelf een mop verzinnen waarin een maxime geschonden wordt.
- Je kunt schendingen van maximes herkennen in langere teksten en deze interpreteren op meta-niveau.
- Je kunt schriftelijk instructies geven waarbij je je kennis over maximes op een creatieve manier toepast.

Stap 4: Miscommunicatie

Algemeen leerdoel:

6. Je leert de relevantie van pragmatiek te herkennen in ingewikkelde maatschappelijke kwesties.
7. Je leert om zelf pragmatische principes toe te passen in een nieuw gebied, namelijk die van miscommunicatie.

Doelen per opdracht:

- Je kunt het coöperatieprincipe uitleggen en toepassen in de context van miscommunicatie.
- Je kunt het uitleggen waarom het soms pragmatiek essentieel is om semantiek te kunnen interpreteren.
- Je kunt aan het einde van de stap verschillende oorzaken van miscommunicatie benoemen en specifieke gevallen verhelderen:
 - een ander onderliggend communicatief doel
 - culturele verschillen
 - verschillende gezamenlijke kennisbasis
 - toepassing van het bericht op een andere context
- Je kunt een onderbouwde mening vormen over de rol van een tolk in een taalanalyse voor asielzoekers.

Stap 5: Pragmatiek, autisme en gespreksanalyse

Algemene leerdoelen:

8. Je leert hoe pragmatiek een obstakel vormt voor mensen met autisme.
9. Je kan je tot nu toe geleerde kennis over pragmatiek inzetten in een gespreksanalyse.

Doelen per opdracht:

- Je kunt aan de hand van artikelen begrijpen en beschrijven in hoeverre mensen met autisme moeite hebben met pragmatische verschijnselen die tot nu toe voorbij zijn gekomen.
- Je leert meer over de link tussen autisme en taal door persoonlijke ervaringen van een persoon.
- Je leert zelf taalgebruik toe te passen door zorgvuldig opgestelde vragen te bedenken en gespreksvaardigheden te gebruiken.
- Je bent in staat om een gesprek tussen twee of meerdere personen te analyseren aan de hand van de in deze verkenning aangereikte materiaal en de in deze verkenning opgedane inzichten over pragmatiek.
- Je kunt oplossingen aandragen voor pragmatische schendingen in menselijke communicatie, om zo een gesprek te bevorderen.

Gebruik verkenning Pragmatiek

De verkenning Pragmatiek kan op drie verschillende manieren worden ingezet. Deze worden hieronder kort besproken.

1. Leerlingen werken thuis aan de verkenning Pragmatiek Wanneer u als docent geen mogelijkheid ziet om tijd in de lessen vrij te maken voor de verkenning Pragmatiek, is het een mogelijkheid om leerlingen alleen te wijzen op het bestaan van de verkenning. De opdrachten van de verkenning zijn in principe allemaal individueel en zelfstandig te maken. Een minder positief punt aan deze manier van werken met de verkenning is dat er geen duidelijke einddoelen zijn, waardoor de motivatie van leerlingen moeilijk te behouden is (Nelis & Van Sark, 2014).
2. De eerste stappen van de verkenning Pragmatiek worden in de les behandeld De verkenning kent een duidelijke opbouw. De eerste stap is een introductie in het vakgebied pragmatiek en het verschil met semantiek. De tweede stap is een introductie in de belangrijkste termen voor de rest van de stappen. Als docent zou u er voor kunnen kiezen om de eerste of de eerste twee stappen in de les te bespreken. Daarna is het aan de leerlingen of ze doorgaan met de verkenning. Onderzoek toont aan dat deze autonomie zorgt voor intrinsieke motivatie, meer competentie en meer zelfvertrouwen (Ryan & Deci, 2008), waardoor deze manier van werken met de verkenning positieve resultaten kan opleveren. De opdrachten zijn zowel individueel als in tweetallen te maken. De leerlingen in tweetallen laten werken kan positief zijn voor de motivatie, want er ontstaat verbondenheid. Leerlingen zouden ook de eerste stap of de eerste twee stappen die in de les worden behandeld in tweetallen kunnen uitvoeren en de andere drie stappen individueel.
3. De verkenning Pragmatiek wordt tijdens lessen Nederlands behandeld De derde manier om de verkenning in te zetten is om leerlingen hier tijdens de les aan te laten werken. Alle opdrachten kunnen in samenwerkingsverband gemaakt worden, wat bijdraagt aan leerplezier (Nelis & Van Sark, 2014). Ook kan het klassikale behandelen van de verkenning zorgen voor een duidelijke structuur, wat belangrijk is om motivatie te behouden. Aan elke stap van de verkenning zit natuurlijk een eindtijd en de opdrachten die niet af zijn, kunnen als huiswerk opgegeven worden met de volgende les als deadline. Zo kunnen leerlingen overzicht houden. Een ander voordeel van het klassikaal behandelen van de verkenning Pragmatiek is dat er veel ruimte voor feedback is. Wanneer leerlingen individueel aan de slag zouden gaan, heeft de docent minder zicht op wat de leerling doet en hoe goed hij of zij het doet. Als de docent rond kan lopen, terwijl leerlingen in tweetallen werken aan de verkenning, kan er direct feedback gegeven worden. Positieve feedback is erg belangrijk, want het zorgt voor een gevoel van competentie, wat weer zorgt voor meer motivatie. Deze klassikale manier van de verkenning Pragmatiek inzetten kan dus door verschillende oorzaken zorgen voor gemotiveerde leerlingen. De verkenning Pragmatiek is zo ingericht dat er steeds aan het begin van een

nieuwe stap herhaald wordt wat er in de vorige stap ook alweer aan bod kwam. Hierdoor is het niet noodzakelijk om vijf lessen direct achter elkaar te besteden aan de verkenning.

Antwoordmodel Verkenning Pragmatiek

Stap 1

Opdracht 1

- a. Waarschijnlijk niet, de vrouw wil waarschijnlijk horen op welk tijdstip ze uit moet stappen?
- b. Het juiste antwoord zal de vorm van een directe vraag moeten krijgen. Voorbeelden van directe vragen zijn:
 - Hoe laat moet ik uitstappen als ik naar Berlijn wil?
 - Hoe laat komt de trein in Berlijn aan?
 - Op welk tijdstip arriveert deze trein in Berlijn?
- c. Een directe vraag zal de meeste garantie bieden. Zie voor het verschil tussen directe en indirecte vragen: [Verschillende soorten vragen - TAALwinkel](#)

Opdracht 2

Je kunt eventueel je docent ondervragen om te zien of hij/zij met dergelijke formules op de proppen kan komen en zich bewust is van het gebruik ervan. Je hebt de opdracht juist begrepen wanneer je indirecte zinnen met twee mogelijke interpretatie mogelijkheden herkent en weet om te zetten tot een formule. Indirecte zinnen die door veel docenten worden gebruikt, zijn bijvoorbeeld “Jullie mogen nu jullie boek erbij pakken”, “Weet jij het antwoord?”, “Kun jij dat uitleggen?” en “Zou je dat willen herhalen?”. Mogelijke juiste antwoorden zijn dan bijvoorbeeld:

- ‘Je mag/jullie mogen’-formule
- ‘Weet jij/weten jullie’-formule
- ‘Kun je/kunnen jullie’-formule
- ‘Zou je/zouden jullie’-formule

Opdracht 3

- a. Een semantische betekenis is de letterlijke betekenis, waarbij niet gelet wordt op de context. Een pragmatische betekenis is de betekenis die door de spreker wordt bedoeld, waarbij rekening wordt gehouden met de context.

- b. Het verhaaltje moet zowel op pragmatische als op semantische wijze kunnen worden geïnterpreteerd. De semantische betekenis is altijd de letterlijke betekenis, waarbij geen rekening wordt gehouden met de context. De pragmatische betekenis is de betekenis waarbij rekening wordt gehouden met de context. Een voorbeeld van een juist antwoord:

Jelle heeft een lekke band en weet zelf niet hoe hij deze moet plakken. Hij gaat naar zijn vader voor hulp en vraagt hem: “Pap, weet jij hoe ik een band moet plakken?”. Als de vader dit weet kan hij op twee mogelijke manieren reageren. De eerste mogelijkheid is dat hij een letterlijk antwoord geeft op Jelles vraag, namelijk ‘ja’. De andere optie is dat de vader Jelle meehelpt met het plakken van de lekke band.

Het antwoord ‘ja’ is het semantische antwoord op de vraag, omdat de vader geen rekening houdt met de context, namelijk dat de band van zijn zoon lek is en geplakt moet worden. De tweede optie is het pragmatische antwoord, omdat de vader van Jelle rekening houdt met de context, namelijk dat de band van Jelle lek is en hem gaat helpen.

Opdracht 4

- a. De volgende zinnen zijn ‘afleidingszinnen’:
 - Hoe noem je de spleetjes waar vissen door ademen?
 - En waarom is $8 + 8$ dan 17?
 - Hoeveel is $8 + 8$ dan?
 - Verkies je een individuele sport of een teamsport?

b. Kaart nummer 5 (linksboven):

1. Bevestiging of ontkenning/keuze 2. Bevestiging of ontkenning/keuze 3. Bevestiging of ontkenning/keuze 4. Bevestiging of ontkenning/keuze 5. Bevestiging of ontkenning/keuze 6. Bevestiging of ontkenning 7. Bevestiging of ontkenning 8. Bevestiging of ontkenning 9. Bevestiging of ontkenning 10. Bevestiging of ontkenning/keuze

Kaart nummer 18 (rechtsboven):

1. Definitie 2. Bevestiging of ontkenning 3. Bevestiging of ontkenning 4. Bevestiging of ontkenning/keuze 5. Bevestiging of ontkenning 6. Bevestiging of ontkenning 7. Bevestiging of ontkenning 8. Bevestiging of ontkenning 9. Bevestiging of ontkenning 10. Bevestiging of ontkenning

Kaart nummer 23 (linksonder):

1. Bevestiging of ontkenning 2. Bevestiging of ontkenning 3. Bevestiging of ontkenning 4. Bevestiging of ontkenning 5. Bevestiging of ontkenning/Uitleg 6. Bevestiging of ontkenning 7. Uitleg 8. Bevestiging of ontkenning 9. Bevestiging of ontkenning 10. Bevestiging of ontkenning

Kaart nummer 56 (rechtsonder)

1. Bevestiging of ontkenning 2. Keuze 3. Bevestiging of ontkenning 4. Bevestiging of ontkenning 5. Bevestiging of ontkenning 6. Bevestiging of ontkenning 7. Bevestiging of ontkenning/keuze/uitleg 8. Bevestiging of ontkenning 9. Bevestiging of ontkenning 10. Bevestiging of ontkenning

c. Veel vragen op de kaarten kunnen naast een bevestigende/ontkennende (semantische) betekenis ook een andere, pragmatische betekenis hebben. Wanneer je (door middel van context) goed kan onderbouwen waarom de vraag ook een pragmatische betekenis kan hebben, dan mag het antwoord worden goed gerekend.

d. De bedachte vraag/vragen zijn allen goed als er zowel een semantisch als een pragmatisch antwoord op de vraag gegeven kan worden. De letterlijke betekenis moet dus kunnen afwijken van de bedoeling van de spreker. Mocht dit niet het geval zijn en er is maar één betekenis mogelijk, dan moet de vraag worden fout gerekend.

Opdracht 5

a. Er is geen fout antwoord mogelijk op deze vraag, wel je goed beargumenteren waarom je het eens of oneens is met de stelling van Van Rooij.

– Een voorbeeld van een goed uitgewerkt antwoord waar de leerling het eens is met de stelling is: Ik ben het er mee eens, omdat veel begrippen die we gebruiken niet concreet zijn (zoals veel bijvoeglijke naamwoorden en werkwoorden) en het is onmogelijk om aan deze begrippen eisen te stellen/ze binnen een bepaald kader te plaatsen (zoals lang is alles boven 1.5 meter), waardoor alles wat we zeggen over onze belevingswereld vaag blijft.

– Een voorbeeld van een goed uitgewerkt antwoord waar de leerling het niet eens is met de stelling is: Ik ben het er niet mee eens, omdat er ook genoeg woorden zijn die wel concreet zijn en er ook zinnen gevormd kunnen worden met alleen maar concrete woorden (zoals 'Ik eet twee rode appels'). Niet alle talige uitingen over onze belevingswereld zijn dus vaag.

b. Ook een vage uitdrukking heeft betekenis, die zowel uit de semantiek of de pragmatiek gehaald kan worden.

c. Proefpersonen worden verschillende situaties voorgelegd en hun reacties worden met ingewikkelde logische formules berekend. Door in de hersenen te meten hoeveel tijd het kost voor iemands brein op een vraag reageert, kan worden geïnterpreteerd of iemand eerder een semantische of juist een

pragmatische betekenis aan een uitdrukking geeft. Een semantische betekenis kan snel worden opgehaald uit het geheugen, terwijl bij een pragmatische betekenis de context nog moet worden ingeschat, waardoor het toekennen van een pragmatische betekenis meer tijd kost. Reageert het brein van de proefpersoon dus (relatief) langzaam op de vage talige uiting, dan vermoeden Van Rooij en zijn collega's dat de pragmatiek de interpretatie vormt.

d. De kern van een goed antwoord bevat:

- Als van alles wat er gezegd wordt de betekenis in strikte semantische regels gestopt moet worden, dan is er een hele uitgebreide en lastige semantiek nodig om elkaars uitspraken te duiden.
- Het brein is zo geëvolueerd om zo efficiënt mogelijk te communiceren. Er zijn maar een gering aantal semantische regels aanwezig in het brein, en verder bepaalt de context (en dus pragmatiek) grotendeels hoe een vage talige uiting geduid moet worden.

e. Er is op deze vraag geen goed of fout antwoord. Je moet wel duidelijk beargumenteren waarom je dat denkt. Zonder deze argumentering is het antwoord niet goed.

Opdracht 6

Het betoog moet de volgende onderdelen/alinea's bevatten:

- Een interessante titel
- Een inleiding
 - onderwerp wordt op een pakkende wijze geïntroduceerd.
 - probleemstelling wordt helder geformuleerd.
 - opstap naar de kern
- Een kern
 - argumenten die stelling onderbouwen (voor elk argument een nieuwe alinea).
 - een of meerdere tegenargument(en) en
 - (een) nieuw(e) argument(en) om het tegenargument te weerleggen.
- Conclusie
 - een korte samenvatting.
 - herhaling stelling en standpunt.
 - pakkende afsluiter, waarmee de lezer over de streep wordt getrokken.

Stap 2

Opdracht 1

- a. –
- b. De kern van een goed antwoord: alles moet heel precies beschreven worden en er wordt al snel informatie overgeslagen, omdat men ervan uitgaat dat de ander het uit de context zal begrijpen.

Opdracht 2

a.

- *Wat zijn maximes?*

De kern van een goed antwoord: maximes zijn algemene principes die zorgen dat een gesprek goed en duidelijk verloopt (Horn, 2004).

- *Welke maximes er zijn en wat houdt elke maxime in?*

1. Kwaliteit: zeg alleen dingen waarvan je weet dat ze waar zijn.
2. Kwantiteit: zeg genoeg, maar zeg niet teveel.
3. Relevantie: zeg alleen relevante dingen.
4. Manier: Zeg kort en bondig wat je wil zeggen zonder onduidelijkheden te veroorzaken.

- *Volgens welk principe werken deze maximes?*

- Het coöperatieprincipe moet worden genoemd.
- Extra: uitleg van dit principe, namelijk een antwoord in de richting van: gesprekspartners werken samen om elkaar te kunnen begrijpen.

b. Alle vier de maximes noemen! Per maxime minstens één steekwoord en twee tips.

Opdracht 3

a. Het kind neemt wat de man zegt zeer letterlijk. De man zegt niet genoeg (maxime van kwantiteit) en/of de man veroorzaakt onduidelijkheden (maxime van manier).

b. 'Schieten op' is iets anders dan 'opschieten', dus de maxime van manier wordt hier geschonden: onduidelijkheid wordt veroorzaakt!

Opdracht 4

a. -

b. Waarover heb je nagedacht, waar liep je tegenaan?

Opdracht 5

Er moet ongeveer 1 A4 aangeleverd worden, waarin je aangeeft wat er geleerd is én wat je hiermee kunt. Ook moet er een referentielijst gegeven worden.

Stap 3

Opdracht 1

- a. Maxime van manier
- b. Maxime van kwaliteit
- c. Maxime van kwantiteit
- d. Maxime van relevantie

Opdracht 2

Bij iedere maxime wordt een bijpassend taalvoutje gegeven inclusief een korte onderbouwing.

Opdracht 3

- a. Maxime van manier en maxime van relevantie
- b. In de verzonnen mop wordt een maxime geschonden en deze schending wordt correct onderbouwd.

Opdracht 4

a. Maxime van kwaliteit

b. Deze maxime wordt expliciet benoemd terwijl dit volgens Grice nergens voor nodig is: mensen gaan er al vanuit dat hun gesprekspartner eerlijk is. Wanneer dit expliciet wordt gezegd, wordt dit dus als opvallend ervaren.

c. Aankondiging van een nare mededeling en excuseren.

d. Door expliciet te zeggen dat de spreker eerlijk is, wordt de suggestie gewekt dat de spreker normaal gesproken oneerlijk is.

Opdracht 5

a. Maxime van kwantiteit: door om de boodschap heen te draaien, maakt de schuchtere vrouw haar vraag niet zo informatief mogelijk.

b. Maxime van kwaliteit: Paulien Cornelisse zegt precies waar het op staat en draait in tegenstelling tot de schuchtere vrouw niet om haar boodschap heen maar geeft op een directe en eerlijke manier antwoord.

c. De maxime van kwaliteit gaat samen met op een directe manier praten en daarmee met minder beleefd en aandoenlijk zijn. Immers: hoe indirecter, hoe beleefder.

Opdracht 5

De instructies worden kort en bondig geformuleerd en bevatten niet meer informatie dan noodzakelijk is. De instructies geven geen ruimte voor ambigue interpretaties.

Stap 4

Opdracht 1

a. De drie 'ingrediënten' in het citaat van het coöperatieprincipe:

- Je uiting moet verwacht worden (zoals vereist is).
- De context voor deze uiting moet juist zijn.
- De uiting moet passend zijn voor het gespreksdoel.

b. Het is belangrijk dat je een heldere argumentatie hebt. De bedachte situaties zullen namelijk voor iedere leerling anders zijn. De kern van een goed antwoord bevat het volgende:

- Als je zegt dat één partij een maxime geschonden heeft, moet dit de juiste maxime zijn en deze keuze zal onderbouwd moeten zijn.
- Extra goed is het als je dieper nagedacht en zegt dat beide partijen een maxime geschonden kunnen hebben in een situatie. Beide partijen kunnen namelijk andere opvattingen hebben wat het gespreksdoel is en wat vereist is in dat stadium om te zeggen. Communicatie vindt altijd plaats tussen twee of meerdere personen.
- Beide partijen willen succesvolle communicatie en schenden naar hun idee niet een maxime. De spreker overtreedt naar zijn/haar idee niet een maxime omdat de uiting volgens hem/haar vereist was voor het gespreksdoel.

c. De antwoorden in deze opdracht hangen volledig af van de situaties die geboden zijn.

Voorbeelden van situaties in iedere categorie:

- Niet-gedeelde kennis: de een weet niet alles wat de ander weet
 - Het raam is kapot gegaan, waardoor deze alleen nog op een hele specifieke manier open kan: namelijk door met een bezemsteel in de linkerbovenhoek te porren en tegelijk de hendel over te halen. Imre is wel vaker in het klaslokaal geweest, maar heeft nog nooit het raam zien opengaan op deze manier.
 - Mayar: Hey Imre, jij zit het dichtste bij. Geef jij het raam even een por?
 - Imre: Wat bedoel jij nou?
- Gebrekkige pragmatische informatie: intonatie
 - “Wat ben jij een genie, zeg!”
 - Deze uiting kan afhankelijk van de intonatie heel verschillend worden opgevat. Ironische opmerkingen die niet worden begrepen, is een geval van miscommunicatie door gebrekkige pragmatische informatie.
- Interpretatie leestekens
 - Whatsapp-berichten hebben naast het feit dat ze geen intonatie of lichamelijke cues laten zien ook een aantal leestekens die open staan voor interpretatie.

Betekenen drie puntjes nu dat een gedachte nog niet afgemaakt is, of betekent dat ironie of sarcasme? Zweet die emoticon, of schaamt hij zich?

– Informatief of Verzoek?

Van deze categorie zijn al veel voorbeelden genoemd.

Jamie: Kun jij het zout aangeven?

Robin: Ja

→ Ook kan deze vorm van miscommunicatie veel in relaties voorkomen. De ene partij zit met een probleem vertelt het probleem aan de partner. Deze interpreteert het gespreksdoel als 'een oplossing vinden', terwijl de eerste partij zocht naar een empathische reactie en niet een verzoek deed voor oplossingen.

– Culturele verschillen

→ Beleefdheidsgewoonten van andere talen, woorden die met hun directe vertaling niet kloppen binnen de context van het gesprek, een nog onvolledige beheersing van de tweede taal, andere metaforen en verschillende symboliek die in een andere taal zich niet laat vertalen.

Een voorbeeld is de Chinese Oostenwind, die in het Chinees aangeduid wordt als zacht en zwoel, waar in Nederland de Westenwind dit juist is. Als een Chinees gedicht de Oostenwind noemt, vertaalt het gedicht zich niet goed in het Nederlands: de culturele verschillen leggen een andere betekenis in de Oostenwind.

– Leeftijdsv verschillen

→ Verschillende woordenschat, uitspraak, interpretatie van leestekens (zoals de drie puntjes), 'digital nativeness', straattaal, etc.

Opdracht 2

a. De schrijver zal het niet eens zijn met de term 'taalkundige uitleg' voor een letterlijke betekenis van woorden. De schrijver legt uit dat de taalwetenschap niet alleen de semantische betekenis van woorden onderzoekt, maar ook hoe deze woorden worden samengevoegd om nieuwe betekenis te creëren. Daarbij is de context van woorden altijd relevant voor de betekenis van een woord, zin of zinsdeel. De taalwetenschappen onderzoeken juist dit soort verbanden, regelmatigheden en onregelmatigheden. De 'subjectieve uitleg' van overeenkomsten zou eerder taalwetenschappelijk verantwoord zijn volgens de schrijver, maar uiteindelijk zijn beide manieren nodig om uitingen en overeenkomsten te begrijpen. Het onderscheid is daarom minder belangrijk.

b. De betekenis van het geheel komt van de som van zijn samenstellende delen. Wanneer je de betekenis weet van aparte onderdelen, kun je voorspellen wat de betekenis van het geheel is.

c. Een 'letterlijke betekenis' van woorden is in veel situaties niet natuurlijk taalgebruik voor mensen (dat blijkt uit het voorbeeld van "Jan heeft sommige mensen een hand gegeven", waarin Jan letterlijk/semantisch gezien ook ALLE mensen een hand heeft kunnen geven). Betekenis is vaak niet compositioneel en alleen het interpreteren van sommige combinaties van woorden vereist al veel kennis over de context waarin ze gebruikt worden.

Opdracht 3

Dit is een verkennende en ontdekkende opdracht die juist de rijkheid van talen en culturen tot uiting kunnen laten komen. Let erop dat de leerling niet met sociale cultuurverschillen komt, maar met talige cultuurverschillen. Een voorbeeldantwoord voor 'Directe, maar foutieve vertaling in die situatie' is al gegeven.

Een voorbeeld voor fatische communicatie is het Nederlandse partikels nou, gewoon, zeg maar, eigenlijk best wel. Deze woorden lijken nauwelijks betekenis aan een zin bij te dragen, maar heeft vaak

wel pragmatische informatie in zich. De boodschap wordt hierdoor ofwel voorzichtiger, ofwel versterkend overgebracht op de gesprekspartner.

Opdracht 4

a. Voorbeelden van elementen die een rol kunnen spelen:

- Er hangt heel veel van het gesprek af, dus de asielzoeker wordt heel zenuwachtig.
- De asielzoeker spreekt van thuis uit een andere taal en kan zich minder goed uitdrukken in de onderzochte taal.
- De asielzoeker wil op een bepaalde manier overkomen en praat in een netter dialect
- De vragen van de interviewer stellen de asielzoeker aan de kaak, waardoor niet meer puur de kennis over de thuistaal wordt getoetst.
- De tolk praat niet jouw taal, terwijl jij wel in je moedertaal en specifiek dialect moet terugpraten naar die tolk. Je past je automatisch aan je gesprekspartner soms.

b. Deze opdracht is bedoeld om leerlingen te laten zoeken naar ervaringen met de taalanalyse en met mensen die deze moeten doorstaan. Er is veel kritiek op de taalanalyse omdat deze als diagnostisch instrument verre van waterdicht is. Toch is het vaak de enige manier voor vluchtelingen om te bewijzen dat ze ergens vandaan komen. Helaas kan een negatief oordeel dan ook juist in hun nadeel werken.

Opdracht 5

a. De tolk speelt volgens het artikel een actieve rol in succesvolle communicatie. Het samenwerkingsprincipe probeert de asielzoeker en de interviewer elkaar te laten begrijpen en verduidelijkt zaken wanneer de tolk denkt dat het nodig is.

b. De antwoorden kunnen bepaalde kanten opgaan:

- i. Een voordeel van strenge vertalingen zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat de daadwerkelijke bewoording van de vluchteling zoveel mogelijk wordt overgebracht, zonder dat de tolk deze een andere lading kan geven.
- ii. Een nadeel van een strenge vertaling zou kunnen zijn dat er sneller miscommunicatie ontstaat tussen de tolk en de interviewer.
- iii. Een voordeel van soepelere vertaling is begrijpbaarheid tussen tolk en asielzoeker, waardoor het gesprek 'natuurlijker' verloopt. Dit is belangrijk wil je je moedertaal, die vaak affectief en informeel wordt ingezet, goed kunnen spreken.
- iv. Een nadeel van soepelere vertaling is dat de inmenging van de tolk een andere lading kan geven aan de woorden van de vluchteling.

In deze opdracht is het belangrijk om te kijken naar de interne logica tussen de gekozen mening en de gegeven argumenten. Hoe bepaal je welke argumenten zwaarder wegen en waarom maak je die keuze?

Stap 5

Opdracht 1

a. -

b. -

Opdracht 2

c. De kern van een goed antwoord bevat dat mensen met autisme kunnen moeite hebben met:

- de pragmatische aspecten van communicatie: ze vatten alles letterlijk op of hebben meer moeite dat niet te doen.
- het begrijpen van opvallende zinnen van onverwachte sprekers
- het begrijpen van humor en ironie
- complexer taalgebruik
- zich op een verstaanbare manier kunnen uiten
- het begrijpen van de communicatie van anderen

d. De strekking van een goed antwoord moet zijn: Bij de opmerking 'ik heb het koud' kan de spreker twee dingen bedoelen. De semantische betekenis, ook wel de letterlijke betekenis van de zin is dat de spreker het (precies zoals hij zegt) koud heeft. Wanneer er echter rekening wordt gehouden met de context, dan kan de spreker kan echter ook iets anders bedoelen dan wat hij letterlijk zegt. Stel het is ontzettend koud in de ruimte waar de spreker zich bevindt en het raam staat open, dan impliceert hij met de zin 'ik heb het koud' eigenlijk dat hij wil dat iemand het raam dicht doet. De bedoeling van de spreker wijkt dan af van wat hij letterlijk zegt. Voor iemand met autisme is dit lastig te begrijpen, omdat ze alles letterlijk opvatten en de context niet goed begrijpen.

e. De strekking van een goed antwoord moet zijn: de maxime die geschonden wordt is de maxime van manier. Wanneer de spreker zegt dat hij het koud heeft, maar hij bedoelt eigenlijk te zeggen dat hij wil dat het raam dicht gaat, dan is er sprake van ambiguïteit. De zin valt namelijk op twee verschillende manieren te interpreteren, afhankelijk van de context. Een manier om deze communicatie te verbeteren is om ambiguïteit te voorkomen en letterlijk te zeggen wat je bedoelt. Wanneer je wilt dat het raam dicht gaat, zul je dus expliciet aan iemand de vraag moeten stellen of hij of zij het raam dicht wil doen. Je kunt dat toelichten door te zeggen dat je het koud hebt. Op deze manier is er geen verwarring voor de luisteraar, omdat de spreker letterlijk zegt wat hij bedoelt. Alhoewel de maxime van manier het beste antwoord is, mag ook de maxime van kwantiteit hier genoemd worden. De boodschap van de spreker was niet informatief genoeg voor de luisteraar; er werd niet genoeg gezegd.

Opdracht 3

Bekijk om je antwoorden te beoordelen:

- De bedachte vragen zijn open vragen die weinig gestuurd zijn naar één enkel antwoord, vragen naar een onderwerp en blijven niet algemeen:
- Niet: Heb je meer moeite met het snappen van moppen dan anderen?
- Wel: Sommige mensen zeggen dat mensen met ASS meer moeite hebben met het snappen van bepaalde humor. Hoe ervaar jij dat zelf? Kun je daar een voorbeeld van geven van wat je ooit zelf hebt meegemaakt?
- De vragen zijn niet 'beladen' (kunnen een heftige emotionele reactie veroorzaken)
- De vragen zijn niet ambigu op te vatten.
- De vragen zijn niet al te lang.
- De vragen bevatten geen vaktermen over pragmatiek.

Verder moet bij het interview letten op:

- Kwaliteit van de vragen
- De koppeling naar de literatuur
- Achtergrond-onderzoek
- Of het duidelijk is dat beide personen werk hebben geleverd aan het interview.

Opdracht 4

Een goede afsluitende analyseopdracht van de verkenning Pragmatiek bevat:

- Een inleiding van het gekozen filmpje waarin wordt uitgelegd wie de hoofdpersonen zijn, wat de setting en context is en waarover de personen praten.
- Een heldere uitleg over het verband tussen het filmpje en pragmatiek.
- Een duidelijke uiteenzetting van pragmatische problemen in het gesprek in de video: is voldoende duidelijk wat het probleem is, waarom dit een probleem is en wat de oorzaak van het probleem is?
- Een duidelijke uiteenzetting van de punten die goed gaan in het gesprek in de video: maakt de leerling duidelijk wat er goed gaat en waarom dit goed is.
- Een duidelijke omschrijving van de oplossingen de gesprekspartners moeten nemen om het probleem aan te pakken.
- Een goed beargumenteerde reflectie op die maatregelen: welke voor- en nadelen zijn er?
- Een heldere argumentatie over welke oplossing de voorkeur verdient en waarom
- Een adequate bronvermelding (APA)
- Een correcte formulering (geen spel- of grammaticafouten)
- Een totale lengte van 500 tot 1500 woorden.

Geraadpleegde literatuur bij verantwoording

- Bors, G. & Stevens, L. (2010). *De gemotiveerde leerling*. Antwerpen: Uitgeverij Garant.
- Coppen, P. (2018). Nieuwe perspectieven voor het schoolvak Nederlands. *Levende Talen Magazine*, 5, 49-51.
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. New York: Harper Collins.
- Curriculum.nu (2019). *Leergebied Nederlands: voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Nederlands* [rapport]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2019/10/10/leergebied-nederlands/leergebied-nederlands.pdf>
- Grice, H. P. (2002). Logic and conversation. In D. J. Levitin (Ed.), *Foundations of cognitive psychology: Core readings* (p. 719–732). MIT Press.
- Hennissen, P. (2016). *De organisatie van de begeleiding en beoordeling van het werkplekleren*. Geraadpleegd van <https://www.platformsamenoopleiden.nl/wp-content/uploads/2016/01/Katern-de-organisatie-van-de-begeleiding-en-beoordeling-van-het-werkplekleren.pdf>.
- Janssen, T. (2013). *Taal in Gebruik*. Leiden: Universiteit Leiden
- Janssen, F., Hulshof, H. & Veen, K. van (2018). *Wat is echt de moeite waard om te onderwijzen? Een perspectiefgerichte benadering*. Leiden/Groningen: Ministerie OCW.
- Nelis, H., & van Sark, Y. (2014). *Motivatatie binnenstebuiten: het geheim achter gemotiveerde pubers, enthousiaste leerlingen en gedreven studenten*. Utrecht: Kosmos Uitgevers.
- Prinsen, S., Witte, T. & Suhre, C. (2018). Imago en inhoud van het schoolvak Nederlands. *Levende talen Tijdschrift*, 19 (3), 26-35.
- Radford, A., Atkinson, M., Britain, D., Clahsen, H. & Spencer, A. (2009). Using sentences. In Radford et al. (Red.) *Linguistics. An introduction* (Second edition) (pp. 388-404), Cambridge, Verenigd Koninkrijk: Cambridge University Press.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54-67.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2008). Facilitating optimal motivation and psychological well-being across life's domains. *Canadian Psychology*, 49(1), 14-23.
- Sarangi, S. (1994). Accounting for mismatches in intercultural selection interviews. *Multilingua - Journal of CrossCultural and Interlanguage Communication*. 13 (1-2), 163–194
- Schuit, H., Vrieze, I. de & Slegers, P. (2011). *Leerlingen motiveren: een onderzoek naar de rol van leraren* [rapport]. Ruud de Moor Centrum en Open Universiteit.
- Smessaert, H. (2019) *Semantiek en pragmatiek*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Van der Kleij, S. (2015). *Interaction in Dutch asylum interviews. A corpus study of interpreter-mediated institutional discourse*. Utrecht: LOT.